

Kalorimetrická rovnice

Určení měrné tepelné kapacity pevného tělesa

Mirek Kubera

Výstup RVP: žák měří vybrané veličiny vhodnými metodami, zpracuje a vyhodnotí výsledky měření; objasní souvislost mezi vlastnostmi látek různých skupenství a jejich vnitřní strukturou

Klíčová slova: teplota, teplo, kalorimetr, kalorimetrická rovnice, izolovaná soustava, tepelná kapacita, měrná tepelná kapacita

Laboratorní práce

Doba na přípravu:

5 min

Doba na provedení:

90 min

Obtížnost:

střední

Úkol Určete na základě experimentu měrnou tepelnou kapacitu pevného tělesa. Výslednou hodnotu porovnejte s tabulkovou. Odhadněte přesnost měření a případně navrhněte, jak postup zpřesnit.

Pomůcky LabQuest, bodový teploměr Vernier, varná konvice, směšovací kalorimetr, pevné těleso z hliníku, železa nebo mosazi, váhy, odměrný válec

Teoretický úvod Směšovací kalorimetr je tepelně izolovaná nádoba skládající se ze dvou od sebe oddělených a tepelně izolovaných nádob. Jeho součástí je víčko, míchačka a teploměr. Kalorimetr jako takový se při experimentech v něm prováděných zahřeje nebo ochladí, a tím odebere nebo předá část energie studované soustavě. V experimentální praxi je vždy nutné nejprve určit jeho tepelnou kapacitu neboli množství tepla, které musíme kalorimetru dodat/odebrat, aby změnil svou teplotu o 1 °C. Její jednotkou je J/°C.

Ve vlastním experimentu určení měrné tepelné kapacity pevného tělesa sestavíme kalorimetrickou rovnici následujícím způsobem: $Q_1 + Q_c = Q_2$, kde Q_1 je teplo přijaté studenou vodou v kalorimetru, Q_c je teplo přijaté kalorimetrem a Q_2 teplo odevzdané horkým tělesem. Tato rovnice vyjadřuje zákon zachování energie izolované soustavy kalorimetru.

Po dosazení za tepla Q získá rovnice tvar $c_1 m_1 (t - t_1) + C(t - t_1) = c_2 m_2 (t_2 - t)$. Pro hledanou měrnou tepelnou kapacitu pevného tělesa c_2 pak dostáváme:

$$c_2 = \frac{c_1 m_1 (t - t_1) + C (t - t_1)}{m_2 (t_2 - t)}$$

V případě určení tepelné kapacity kalorimetru je rovnice stejná, konstanty c_1 a c_2 jsou shodné (měrná tepelná kapacita vody) a z rovnice vyjadřujeme tepelnou kapacitu C .

Vypracování

Měrná tepelná kapacita pevného tělesa

a) Určení tepelné kapacity kalorimetru

V tomto přípravném experimentu nalijeme do kalorimetru horkou vodu o známé hmotnosti. V odměrném válci si poté odměříme určitý objem (a tím i hmotnost) studené vody. Bodovým teplotním čidlem připojeným k LabQuestu změříme teplotu studené vody a potom horké vody v kalorimetru. Studená voda mezitím nezměnila svou teplotu, takže ji můžeme smíchat s horkou vodou v kalorimetru. Měříme výslednou teplotu po ustálení tepelné rovnováhy. Z kalorimetrické rovnice určíme výpočtem tepelnou kapacitu kalorimetru. Experiment opakujeme třikrát a spočítáme aritmetický průměr těchto měření.

b) Určení měrné tepelné kapacity pevného tělesa

Teprve nyní můžeme přistoupit k měření měrné tepelné kapacity pevného tělesa. Pevné těleso z vybraného kovu ohříváme přibližně 5 minut ve vodě ve varné konvici. Do kalorimetru mezitím nalijeme studenou vodu o známé hmotnosti a teplotě. Horké těleso, jehož teplotu určíme měřením teploty vody v konvici, **rychle přeneseme** do vody v kalorimetru. **Musí být celé ponořené!** Uzavřeme kalorimetr, vyčkáme ustanovení tepelné rovnováhy a odečteme výslednou teplotu na LabQuestu. Z kalorimetrické rovnice vypočítáme měrnou tepelnou kapacitu daného materiálu. V případě dostatku času opakujeme i toto měření třikrát.

Závěr Výsledek porovnejte s tabulkovou hodnotou a odhadněte přesnost měření. Určete procentuální odchylku od tabulkové hodnoty.

Určení měrné tepelné kapacity pevného tělesa

Mirek Kubera

Výsledky a výpočty V následujících tabulkách se můžete seznámit s hodnotami naměřenými v naší laboratoři. Nejprve byla měřena 15x tepelná kapacita kalorimetru metodou „horká voda do studené“, poté 15x metodou „studená do horké“.

Následuje 10x měření měrné tepelné kapacity tělesa z mosazi. V těchto výpočtech byla vždy použita hodnota tepelné kapacity kalorimetru $C = 44 \text{ J/}^\circ\text{C}$.

a1) měření tepelné kapacity kalorimetru (**horká voda do studené**)

studená voda		horká voda		výsledná teplota	tepelná kapacita
m_1 (g)	t_1 ($^\circ\text{C}$)	m_2 (g)	t_2 ($^\circ\text{C}$)	t ($^\circ\text{C}$)	C ($\text{J/}^\circ\text{C}$)
48	20,0	45	83,5	44,4	100,8
52	21,8	51	87,0	49,1	78,6
65	22,0	47	87,0	43,5	125,8
51	24,4	61	59,0	39,6	111,2
66	19,2	55	78,5	42,7	74,4
průměrná hodnota ($\text{J/}^\circ\text{C}$)					98,0

studená voda		horká voda		výsledná teplota	tepelná kapacita
m_1 (g)	t_1 ($^\circ\text{C}$)	m_2 (g)	t_2 ($^\circ\text{C}$)	t ($^\circ\text{C}$)	C ($\text{J/}^\circ\text{C}$)
55	19,4	44	82,4	43,7	63,0
53	24,5	71	80,9	52,3	83,8
71	20,3	48	75,7	39,8	72,6
57	17,9	68	74,5	44,7	77,8
62	17,0	55	70,9	39,5	61,7
průměrná hodnota ($\text{J/}^\circ\text{C}$)					72,0

studená voda		horká voda		výsledná teplota	tepelná kapacita
m_1 (g)	t_1 ($^\circ\text{C}$)	m_2 (g)	t_2 ($^\circ\text{C}$)	t ($^\circ\text{C}$)	C ($\text{J/}^\circ\text{C}$)
58	15,4	50	81,1	41,0	84,9
50	21,2	66	80,1	49,5	89,3
58	19,3	71	76,5	46,5	84,9
60	16,6	49	72,0	37,8	79,6
67	15,0	42	69,7	33,1	74,9
průměrná hodnota ($\text{J/}^\circ\text{C}$)					83,0

Určení měrné tepelné kapacity pevného tělesa

a2) měření tepelné kapacity kalorimetru (studená voda do horké)

studená voda		horká voda		výsledná teplota	tepelná kapacita
m_1 (g)	t_1 (°C)	m_2 (g)	t_2 (°C)	t (°C)	C (J/°C)
55	18,6	55	55,1	38,6	48,8
71	16,8	58	54,7	35,2	37,6
62	17,1	64	67,9	44,8	43,2
59	16,2	57	66,6	43,1	44,0
77	15,6	67	67,3	41,7	48,1
průměrná hodnota (J/°C)					44,0

studená voda		horká voda		výsledná teplota	tepelná kapacita
m_1 (g)	t_1 (°C)	m_2 (g)	t_2 (°C)	t (°C)	C (J/°C)
70	18	60,3	72,2	45,4	47,1
47	18	51,7	72	48,7	42,7
44	18,2	55,1	74,6	52	44,7
36	18,8	67,8	70	53,7	38,8
67	18,5	63,5	79,6	50,4	40,5
průměrná hodnota (J/°C)					43,0

studená voda		horká voda		výsledná teplota	tepelná kapacita
m_1 (g)	t_1 (°C)	m_2 (g)	t_2 (°C)	t (°C)	C (J/°C)
30	16,3	56	56,7	43,9	36,3
57	14,3	56	66,7	42,6	45,7
71	14,1	50	62,7	37,2	59,8
74	13,3	73	65,5	41,5	58,3
41	13,6	65	61,8	44,8	42,8
průměrná hodnota (J/°C)					49,0

 b) měření měrné tepelné kapacity mosazi ($c = 383 \text{ J}/(\text{kg}^\circ\text{C})$)

studená voda		horké těleso		výsledná teplota	měrná tepelná kapacita
m_1 (g)	t_1 (°C)	m_2 (g)	t_2 (°C)	t (°C)	c (J/(kg°C))
64	19,8	200	87,8	33,3	385,8
75	17,6	200	82,3	29,3	394,6
77,5	17,7	200	75,2	27,7	387,3
76	17,7	200	70,1	27,0	390,2
75	17,5	200	66,5	26,3	391,3
průměrná hodnota (J/(kg°C))					390,0

studená voda		horké těleso		výsledná teplota	měrná tepelná kapacita
m_1 (g)	t_1 (°C)	m_2 (g)	t_2 (°C)	t (°C)	c (J/(kg°C))
75	14,0	200	83,5	26,9	407,4
88	15,5	200	73,7	24,9	396,6
80	15,6	200	68,5	24,8	398,3
71	16,1	200	63,9	25,1	395,2
80	16,1	200	59,6	23,8	406,9
průměrná hodnota (J/(kg°C))					401,0

Při měření tepelné kapacity kalorimetru je měření ovlivněno experimentálním postupem. Při umístění studené vody do kalorimetru a dolévání horké vody získáme $C = 80 \text{ J}/^\circ\text{C}$. Při umístění horké vody v kalorimetru a dolévání studené pak $50 \text{ J}/^\circ\text{C}$. Pozor! Manipulace s horkou vodou nebo s horkým tělesem jsou častým zdrojem experimentálních chyb. Např. horké těleso změní při pomalém přenosu z varné konvice do kalorimetru svou povrchovou teplotu o 2°C . Myslete při realizaci experimentu na to, aby veškerá práce probíhala rychle a nedocházelo ke zbytečným tepelným ztrátám, které mohou zásadním způsobem ovlivnit výsledek.

Pečlivost realizace se odráží v přesnosti výsledků.